

УДК 342.8:324

DOI 10.32782/2312-1815/2024-17-12

Тетяна Мадрига

ORCID: 0000-0001-7761-9811

Андрій Бриндальський

ORCID: 0009-0002-2343-9895

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЗАГРОЗА ПОЛІТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

У статті досліджено особливості використання маніпулятивних технологій під час виборчого процесу, які є серйозною загрозою політичній безпеці та свідомим порушенням принципів виборчого права. Зважаючи на розвиток технологій та доступність інформації через ЗМІ, мережу Інтернет, інші медіаресурси, маніпуляції стають усе більш складними та загрозливими. Необхідність дослідження визначеного питання полягає у встановленні обсягу та характеру маніпулятивних технологій, які використовуються під час виборчих кампаній, а також їхнього впливу на політичний процес та громадську думку.

З'ясовано зміст поняття «маніпулятивна технологія», визначено її види та сформульовано ефективні механізми для запобігання та протидії маніпуляціям, зміцнення демократичних принципів та забезпечення виборчого процесу відповідно до законодавства України. Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю захистити конституційні цінності, принципи виборчого права та сформулювати демократичну модель виборчого права без маніпулятивних технологій та інших згубних впливів.

Мета статті полягає у дослідженні маніпулятивних технологій під час виборчого процесу та їх загрози політичній безпеці.

У роботі використано загальні та спеціальні методи наукового пізнання, що дали змогу визначити зміст маніпулятивних технологій, розкрити їхні види та вплив на політичну безпеку. Формально-юридичний метод надав можливість дослідити правовий статус маніпулятивних технологій, розкрити їх зміст і структуру, дослідити визначення та механізми контролю за застосуванням таких технологій, їхнього впливу на виборчу волю громадян та порушення політичної безпеки. Таким чином, результати формально-юридичного аналізу свідчать про необхідність удосконалення законодавства з метою захисту громадян від маніпулятивних технологій у виборчих процесах та встановлення політичної стабільності й демократії. Застосування методу аналізу і синтезу дало змогу дослідити головні аспекти, пов'язані з маніпулятивними технологіями під час виборчого процесу.

Застосування маніпулятивних технологій під час виборчого процесу загрожує політичній безпеці, порушуючи демократичні принципи та виборче право громадян. У вітчизняному законодавстві існує безліч маніпулятивних технологій. Усі вони спрямовані на введення в оману виборця шляхом надання неправдивої інформації через засоби масової інформації, інші медійні платформи та навіть із використанням кібератак для викрадення інформації, що становить суспільну користь і має велике значення для виборчого процесу і виборця. Використання маніпулятивних технологій сприяє збільшенню соціальних конфліктів та виникненню напруженості в суспільстві. Відсутність ефективного правового регулювання цього питання може підірвати довіру до виборчого процесу та демократичних цінностей, породжуючи серйозні виклики, що ставлять під загрозу забезпечення стабільності та демократії в суспільстві.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, безпека, демократія, маніпуляція, маніпулятивні технології, кіберманіпуляція.

Вступ. Виборчий процес – важливий елемент демократичного життя суспільства, де громадяни мають право виражати свою волю та впливати на формування влади через вибори.

Однак у сучасному суспільстві вплив на виборців здійснюється не лише за допомогою дебатів та демонстрації реальних досягнень кандидата, а й за допомогою маніпулятивних технологій. Маніпуляції під час виборчого процесу стають серйозною загрозою політичній безпеці, оскільки можуть спотворювати образи кандидатів, перекручувати інформацію, впливати на виборчі рішення громадян, а в підсумку і на всю систему виборчого процесу. Проблематика застосування маніпулятивних технологій під час виборчого процесу зумовлена низкою важливих чинників, які згубно впливають на забезпечення демократії та стабільності в сучасному політичному процесі. Саме тому необхідність пошуку шляхів протидії маніпуляціям під час виборчого процесу забезпечить високий рівень довіри громадян до виборчої процедури, збереже стабільність політичного середовища та здатність демократичних інститутів ефективно функціонувати. Розуміння природи та механізмів маніпуляцій, а також розроблення відповідних стратегій інформаційної безпеки стануть запорукою чесних та прозорих виборів, які відображатимуть реальні погляди інтересів громадян і забезпечать збалансоване вирішення суспільних проблем. Такий підхід до проблеми маніпулятивних технологій у виборчих процесах є визначальним для зміцнення політичної безпеки та підтримки демократичних цінностей у суспільстві.

Мета статті полягає у дослідженні маніпулятивних технологій під час виборчого процесу та їх загрози політичній безпеці.

Завдання дослідження. Розкрито поняття та зміст маніпулятивних технологій, їхню роль і вплив на свідомість виборців. Проаналізовано види маніпулятивних технологій. Розглянуто особливості застосування найбільш уживаних маніпулятивних технологій, у тому числі ЗМІ та інші сфери впливу. Установлено особливості захисту інтересів виборців та зниження впливу маніпулятивних технологій.

Матеріал і методи дослідження. У роботі використано загальні та спеціальні методи наукового пізнання, що дали змогу визначити зміст маніпулятивних технологій, розкрити їхні види та вплив на політичну безпеку держави. Формально-юридичний метод надав можливість дослідити правовий статус маніпулятивних технологій, розкрити їхній зміст і структуру, дослідити визначення та механізми контролю за застосуванням таких технологій, їхній вплив на виборчу волю громадян та порушення політичної безпеки. Таким чином, результати формально-юридичного аналізу свідчать про необхідність удосконалення законодавства з метою захисту громадян від маніпулятивних технологій у виборчих процесах та встановлення політичної стабільності й демократії. Застосування методу аналізу і синтезу дало можливість дослідити головні аспекти, пов'язані з маніпулятивними технологіями під час виборчого процесу, а також здійснити пошук шляхів, які б зменшили вплив цих технологій на свідомість виборця.

Результати та обговорення. Вибори вже давно перестали бути механізмом вираження волі народу, ставши політичною ареною, де відбуваються змагання за владу, ресурси та вплив. По суті, вибори – це політичний феномен, який потребує уважного аналізу, відповідального підходу та актуальних і дієвих заходів забезпечення демократичних принципів та правил гри. Актуальність дослідження маніпулятивних технологій під час проведення виборів має важливу місію, оскільки від цього процесу залежить безпека всієї політичної системи. Виборчий процес в Україні за весь час її незалежності відзначався особливим характером і змістом. Проведення виборів у державі – це завжди клопітка і тривала робота, яка, окрім сил, енергії і чималих ресурсів, повинна спрацювати на результат. Недосконала законодавча база, низька довіра виборців до перспективи змін, які мали б відбутися, корумпованість – усе це певною мірою впливало як на сам виборчий процес, так і на імідж України на світовій арені. Визначаючи вибори мірилом рівня демократичної держави, вітчизняна дослідниця Л.В. Антонова впевнено констатує, що це один із правових способів і дієва можливість вплинути на реальні суспільні проблеми, у процесі якого формується новий осередок влади в державі та визначається

подальший політичний курс країни [1]. Стаття 34 Конституції України гарантує право на свободу думки і слова, забороняє цензуру та гарантує право кожного на інформацію [3]. Конституційні принципи рівності всіх громадян перед законом визначають їхні основні права, у тому числі й право брати участь у виборах.

Прозорі та чесні вибори є головною метою, яку прагне досягти будь-яке суспільство. В Україні виборча система довгий проміжок часу була слабкою і мала низку визначальних проблем. Серед основних чинників, які зумовлюють проблеми виборчого процесу, варто відзначити:

- неузгодженість відносин між різними гілками влади в державі;
- створення партій не на ідеологічній основі;
- використання «штучних» кандидатів для «розпорошування» голосів виборців;
- незаконне втручання в хід виборчого процесу;
- маніпуляцію виборчою довірою виборців;
- використання заборонених технологій особами, яких обирають, із метою накручування голосів [4, с. 70].

Зупинимося на маніпуляції виборчою довірою громадян більш детально. Вітчизняний дослідник О.М. Чубатенко, досліджуючи використання маніпулятивних технологій у політичних процесах, відзначає, що всі виборчі технології, котрі використовуються у виборчих перегонах, несуть у собі елементи маніпулювання, впливаючи на свідомість і подальші рішення виборців. Оскільки маніпулятивний елемент у виборчих технологіях спрацьовує досить ефективно, це спровокувало появу в державі низки технологій, які за допомогою певних механізмів, здебільшого ідеологічних, дають змогу управляти свідомістю людей [7].

Варто вказати, що маніпуляція – це процес, у якому одна особа чи група осіб змушує інших учиняти певні дії, які не завжди відповідають їхнім власним інтересам. Цей вплив може бути прихованим або приховуватися під виглядом різноманітних інформаційних, психологічних чи соціальних чинників. Маніпулятивні технології використовуються для формування певних дій, зміни уявлень або навіть контролю над поведінкою інших осіб. Важливо розрізняти конструктивний вплив, спрямований на досягнення спільних цілей, та маніпуляцію, яка часто ґрунтується на використанні обману чи інших дій прихованого характеру [2, с. 21].

У низці вітчизняних та міжнародних досліджень поняття «маніпуляція» визначається як вид загального підходу до соціальної взаємодії та управління суспільством із залученням певних засобів, які проявляються у формі прихованого примусу, що діє на людину. За допомогою цих засобів політичні сили без проблем можуть програмувати думки і наміри певної частини суспільства, тим самим формуючи для себе сприятливі умови розвитку в усіх сферах життя суспільства. Кінцева мета таких маніпуляцій полягає у встановленні контролю та можливості керувати поведінкою певної соціальної групи в майбутньому.

Варто зазначити, що в країнах, які відзначаються розвинутою демократією, широко використовуються приховані і непрямі механізми впливу на політичну поведінку громадян, зокрема й під час проведення виборчої кампанії. Приховані механізми маніпулятивних технологій передбачають отримання певної винагороди за рахунок об'єкта маніпулювання (народу, прихильників тієї чи іншої партії). У цьому разі маніпулювання може здійснюватися і протизаконними способами, які заборонені в суспільстві, і в разі порушення законодавства винні особи несуть юридичну відповідальність. Указані маніпулятивні дії є шахрайством.

Однією з маніпулятивних технологій є обман. Зміст обману полягає у свідомому та умисному повідомленні адресатові (жертві) завідомо неправдивої інформації. Досить часто політики у власних передвиборчих кампаніях окреслюють грандіозні перспективи, які відкриваються перед виборцями тоді, коли політик переможе на виборах. Більшість політичних маніпуляторів – це особи, які вже були при владі і хочуть будь-якою ціною потрапити туди

знову. Політична необізнаність населення дає змогу політичним лідерам легко працювати із суб'єктами маніпулювання, будуючи кар'єру і обіцяючи з кожним разом усе більші й більші перспективи. На жаль, від маніпулятивних дій політичних суб'єктів страждає не лише населення країни, виборці, але під загрозою знаходиться й уся держава.

Політичне маніпулювання містить у собі теоретичні та практичні особливості виборчих перегонів, а також стратегій проведення виборчих кампаній. Технології політичного маніпулювання можна класифікувати за різними критеріями. Окрім того, якщо врахувати, що всі виборчі технології містять елементи маніпуляції, то політичне маніпулювання можна поділити на дві категорії:

- ті, які діють у межах закону (відповідно до законодавчих норм);
- ті, що порушують правові межі.

За способом впливу маніпулятивні технології у межах виборчого процесу можна класифікувати так:

- за способом впливу – прямі і приховані;
- за формою – агітаційні, економічні, адміністративні, провокаційні;
- за змістом – реклама, антиреклама;
- за рівнем влади – міжособистісні, групові, масові;
- за інформаційними носіями – друковані, електронні, зовнішні та ін. [5, с. 129].

Маніпулятивні технології під час виборчого процесу можуть складатися з різних методів, прийомів і засобів, які послідовно використовуються політиками для досягнення певних цілей шляхом впливу на об'єкт. Влучний підбір таких технологій дає змогу маніпулятору досягти певних результатів шляхом формування прийнятних для нього суспільних норм. Одним із потужних засобів впливу було й залишається телебачення. У суспільстві період агітації часто називають «телевиборами». Вплив ЗМІ, зокрема телебачення, дає змогу розширити соціальні міфи та закріпити їх у свідомості населення. Такі міфи формуються відповідно до соціальної психології та цілей маніпуляторів. Задля досягнення бажаної мети політики можуть використовувати декілька технологічних прийомів, як-от ЗМІ, брошури з фото кандидата і його передвиборчою програмою, заохочення подарунками тощо.

Як зазначалося раніше, маніпулятивні технології використовуються з метою впливу на свідомість виборця так, щоб змусити його діяти відповідно до інтересів маніпуляторів. Сюди входять порушення етичних норм, обмеження обговорення певних тем, неспівпадіння між словами та діями політиків. Часто такий вплив спрямовується на емоційну сферу виборця. Політичні лідери прагнуть здобути підтримку якомога більшої кількості виборців і для цього використовують різні засоби. Якщо політик розуміє, що виборець із певних причин не буде голосувати за нього, він намагатиметься дискредитувати інших кандидатів або змусити виборців утратити інтерес до конкурентних партій. Такі дії спотворюють виборчу волю та призводять до підриву довіри до демократичних інститутів, які діють у державі. Як результат, це загрожує консолідації суспільства, знижує рівень політичної безпеки і може спровокувати соціальні та політичні конфлікти.

Загалом маніпулятивний вплив у період проходження виборів має серйозні наслідки як для суспільства, так і для кожного окремо взятого громадянина. Пряме підтасування фактів, замовчування необхідної інформації, поширення наклепів, напівправа, навішування ярликів та інші маніпулятивні технології можуть значно підірвати довіру до виборів і всієї державної системи. Боротьба за прозорість виборчого процесу зійде нанівець, якщо вчасно не втрутитися і не допомогти у боротьбі з маніпулятивними технологіями.

Маніпулятивні технології, які використовують у процесі виборів, значно впливають на безпекову політичну ситуацію. По-перше, використання соціальних мереж як засобу маніпуляції суспільною думкою, як правило, призводить до появи фейкових новин, дезінформації

та політичної пропаганди. Це, своєю чергою, порушує громадську довіру до інформаційних джерел та призводить до соціальних розколів і негативного впливу на стабільність усього суспільства.

Маніпулятивні технології, які використовуються у мас-медіа, зокрема телебачення, радіо, мережа Інтернет, впливають на формування громадської думки та уявлення про політичну ситуацію у країні. Це може призвести до зміни ставлення громадськості до політичних лідерів, партій та ідей, а також до зростання політичної напруги, розгортання конфліктів і політичної нестабільності. Сюди варто віднести розповсюдження фальшивих інформаційних матеріалів, погрози та інші форми тиску на виборців і кандидатів.

Так склалося, що вибори в Україні є важливою ціллю кібервійн. Під час кожної виборчої кампанії актуальним питанням залишається забезпечення високого рівня інформаційної безпеки. Як слушно зазначив О.А. Панченко, нині найважливішим елементом інформаційної безпеки під час проведення виборів є кібербезпека. За останній період значно зросла необхідність комплексного та ефективного захисту національного інформаційного простору. Низка прийнятих нормативно-правових актів уже дають помітні результати, однак питання все ще потребує доопрацювання [6].

Загалом збільшення використання кіберманіпуляційних технологій, таких як хакерські атаки на інформаційні системи політичних структур чи вплив на соціальні мережі через ботів та інших автоматизованих систем, може призвести до порушення безпеки виборів та політичних процесів. У сукупності ці чинники несуть серйозну загрозу для безпекової політичної ситуації, порушуючи стабільність, довіру та легітимність політичних інститутів і процесів. Для забезпечення безпеки в політичній сфері необхідно вдосконалювати законодавство, зміцнювати кібербезпеку, підвищувати громадську освіченість та розвивати механізми виявлення та протидії маніпулятивним технологіям.

Варто наголосити на тому, що будь-які зовнішні втручання у виборчий процес не лише підривають авторитет та імідж держави, сформований роками наполегливої праці, а й згубно впливають на саме суспільство. Вітчизняний дослідник О.А. Панченко у власному дослідженні наголошує на тому, що інформаційна безпека в Україні являє собою комплекс політичних, державних, громадських інтересів, загальнолюдських і національних цінностей, визначених Конституцією України. Саме тому забезпечення інформаційної безпеки має першочергове завдання для державних органів на рівні із забезпеченням захисту суверенітету, територіальної цілісності держави та економічної безпеки [6].

Майже всі політики під час виборчої кампанії використовують маніпулятивні технології. Навіть те, якою рукою робити жести, куди дивитися і як себе поводити, що зазначати на листівці – детально визначається представниками штабу. Добре це чи ні, сказати важко. Головна мета маніпулятивних технологій полягає у тому, щоб викликати жалість, страх, гнів або інші емоції, які в конкретному випадку мають дати позитивний результат для самого маніпулятора.

Будь-які маніпуляції під час виборів – це фактичне обмеження виборчого права, коли людина не усвідомлює, за кого голосувати, і обманним шляхом віддає свій голос за кандидата, який у формі маніпуляції завойовує його довіру. На нашу суб'єктивну думку, якщо завідомо знати про ті чи інші маніпуляції, можна свідомо робити власний вибір, бути захищеним від незаконних дій із боку політика, який намагається вплинути на виборця.

Із метою захисту інтересів виборців та придушення маніпулятивних технологій правоохоронні органи здійснюють систематичні адміністративно-правові заходи, спрямовані на захист від таких дій, що можуть зашкодити праву на об'єктивні, чесні, прозорі та демократичні вибори. Вітчизняне законодавство визначає правовий статус виборчого процесу та встановлює порядок його проведення. Головними функціями законодавства у цьому напрямі є забезпечення захисту від кіберзагроз, контроль медіаплатформ щодо поширення певних маніпулятивних технологій,

а також ефективний судовий захист у разі порушення інформаційної безпеки. Однак наявність адміністративно-правових засад збереження маніпулятивних технологій також містить інноваційні розробки, спрямовані на забезпечення кібербезпеки під час виборів. Сюди належать бази даних, електронні виборчі системи та обмеження поширення недостовірної інформації, яка існує у мережі Інтернет і стосується тих чи інших подій виборчого процесу.

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що маніпулятивні технології, які активно використовуються під час виборчого процесу, несуть серйозну загрозу політичній безпеці країни. Їхня головна роль полягає у дестабілізації виборчого права, викривленні волевиявлення громадян та порушенні принципів демократичних виборів. Констатовано, що маніпулятивні технології мають безліч видів, оскільки розраховані охопити все більше й більше громадян. У процесі застосування маніпуляції до виборця, по суті, порушуються його конституційні права й інтереси.

Ефективна боротьба з маніпулятивними технологіями потребує запровадження прозорих та ефективних механізмів контролю за виборчим процесом. Забезпечення доступності та об'єктивності інформації є визначальним елементом, який сприяє зменшенню впливу маніпулятивних технологій. Необхідність у постійному вдосконаленні законодавства та регулювання виборчого процесу, встановлення порушників та притягнення їх до відповідальності має на меті зменшити вплив маніпулятивних дій і забезпечити політичну безпеку.

Література:

1. Антонова Л.В. (2020) Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. Миколаїв : Чорноморський національний університет імені П. Могили. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/4.pdf
2. Едрісов Б. (2006) Електоральна культура населення України в умовах трансформації суспільства : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Київ, 2006. 20 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Костецька Л. (2017) Виборчий процес у сучасній Україні в контексті аналізу його проблемних етапів. *Актуальні проблеми державного управління*. Т. 1. С. 69–73.
5. Нальотов А. (2007) Виборчі технології як чинник впливу на масову свідомість. *Політичний менеджмент*. № 5. С. 126–137.
6. Панченко О.А. (2019) Проблеми правового забезпечення державного управління інформаційною безпекою. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/5.pdf
7. Чубатенко О.М. (2020) Маніпулятивні технології у виборчих процесах України. Київ : Політичні інститути та процеси. С. 57–61. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10341/1/Chubatenko.pdf>

References:

1. Antonova L.V. (2020) Improvement of the electoral process in Ukraine: organizational and legal aspect. Mykolaiv: Black Sea National University named after P. Mohyla. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/4.pdf [in Ukrainian]
2. Edrisov B. (2006) Electoral culture of the population of Ukraine in the conditions of the transformation of society: autoref. thesis ... candidate sociol. Sciences: 22.00.04. Kyiv, 2006. 20 p. [in Ukrainian]
3. Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 No. 30, Art. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian]
4. Kostecka L. (2017) The electoral process in modern Ukraine in the context of the analysis of its problematic stages. *Actual problems of public administration*. volume. 1. P. 69-73. S21P03=FILA =&2_S21STR=apdyo_2017_1_14 (date of application 02/07/2024) [in Ukrainian]
5. Nalyotov A. (2007) Electoral technologies as a factor influencing mass consciousness. *Political management*. 2007. No. 5. P. 126–137. [in Ukrainian]

6. Panchenko O.A. (2019) Problems of legal support of state management of information security. http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/5.pdf (access date 02/07/2024) [in Ukrainian]
7. Chubatenko O.M. (2020) Manipulative technologies in the election processes of Ukraine. Kyiv: Political institutions and processes. P. 57–61. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10341/1/Chubatenko.pdf> [in Ukrainian]

Tetiana Madryha, Andrii Bryndalskyi. Manipulative technologies during the election process as a threat to political security

The urgency of the problem. The article examines the peculiarities of the use of manipulative technologies during the election process, which are a serious threat to political security and a deliberate violation of the principles of electoral law. Given the development of technologies and the availability of information through mass media, the Internet, and other media resources, manipulations are becoming more and more complex and threatening. The need to research the identified issue is to establish the scope and nature of manipulative technologies used during election campaigns, as well as their impact on the political process and public opinion.

The meaning of the term «manipulative technology» is clarified, its types are defined and effective mechanisms are formulated to prevent and counteract manipulations, strengthen democratic principles and ensure the election process in accordance with the legislation of Ukraine. The relevance of this topic is due to the need to protect constitutional values, the principles of electoral law and to form a democratic model of electoral law without manipulative technologies and other harmful influences.

The purpose of the article is to study manipulative technologies during the election process and their threat to political security.

Research methods. The work uses general and special methods of scientific knowledge, which made it possible to determine the content of manipulation technologies, reveal their types and influence on political security. The formal-legal method provided an opportunity to investigate the legal status of manipulative technologies, to reveal their content and structure, to investigate the definition and mechanisms of control over the use of such technologies, their impact on the electoral will of citizens and violations of political security.

Thus, the results of the formal legal analysis indicate the need to improve the legislation in order to protect citizens from manipulative technologies in election processes and establish political stability and democracy. The application of the method of analysis and synthesis made it possible to investigate the main aspects related to manipulative technologies during the election process.

Research results. The use of manipulative technologies during the election process threatens political security, violating democratic principles and citizens' right to vote. There are many manipulations of these technologies in domestic legislation. All of them are aimed at misleading the voter by providing false information through the mass media, other media platforms, and even using cyber attacks to steal information that is of public benefit and important to the electoral process and the voter.

The use of manipulative technologies contributes to the increase of social conflicts and the emergence of tensions in society. The lack of effective legal regulation of this issue can undermine confidence in the electoral process and democratic values, creating serious challenges that endanger the provision of stability and democracy in society.

Key words: elections, electoral process, security, democracy, manipulation, manipulative technologies, cyber manipulation.